

ОНОМАТОЛОШКИ ПРИЛОЗИ
XXII

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE
COMMISSION POUR L'ONOMASTIQUE

CONTRIBUTIONS
ONOMATOLOGIQUES

XXII

Présenté à la XIème séance de la Classe de langue et de littérature, le 18 décembre 2012, à la base des rapports d'Aleksandar Loma, membre de l'Académie serbe des sciences et des arts, de Slobodan Remetić, membre de l'Académie des sciences et des arts de la République Srpska, et de Jovanka Radić, chercheuse principale à l'Institut de langue serbe

Comité de rédaction

Ljiljana Crepajac, professeur de l'Université, Aleksandar Loma, membre de l'Académie serbe des sciences et des arts, Mato Pižurica, professeur de l'Université, Jovanka Radić, chercheuse principale à l'Institut de langue serbe de l'Académie (secrétaire de la rédaction), et Slobodan Remetić, membre de l'Académie des sciences et des arts de la République Srpska

Sous la direction de
ALEKSANDAR LOMA

BELGRADE
2015

ISSN 0351–9171

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
ОДБОР ЗА ОНОМАСТИКУ

ОНОМАТОЛОШКИ
ПРИЛОЗИ
XXII

Примљено на XI скупу Одељења језика и књижевности, од 18. децембра 2012. године, на основу реферата Александра Ломе, редовног члана САНУ, Слободана Реметића, редовног члана АНУРС, и др Јованке Радић, научног саветника у Институту за српски језик САНУ

Уређивачки одбор
Александар Лома, редовни члан САНУ, проф. др Мато Пижурица, др Јованка Радић, научни саветник у Институту за српски језик САНУ (секретар Уређивачког одбора), Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, и проф. др Љиљана Црпајац

Главни уредник
АЛЕКСАНДАР ЛОМА

БЕОГРАД
2015

Издаје:
Српска академија наука и уметности
Лектор: Мирјана Петровић-Савић
Технички уредник: Мирјана Петровић-Савић
Коректор: Мирјана Петровић-Савић
Тираж: 400 примерака
Компјутерска обрада: Давор Палчић
Штампа: Службени гласник, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

801.3

ОНОМАТОЛОШКИ прилози = Contributions onomatologiques / главни уредник Александар Лома. – Књ. 1 (1979–). – Београд : Српска академија наука и уметности, 1979– (Београд : Službeni glasnik). – 24 cm

Годишње

ISSN 0351–9171 = Ономатолошки прилози

COMISS.SR-ID 36130

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

АЛЕКСАНДАР ЛОМА: Златни бор и рујно вино	1
ALEKSANDAR LOMA: Golden pine and red wine	16
ЈОВАНКА РАДИЋ: Суфикси <i>-ина</i> и <i>-ица</i> као опозити у географској терминологији и топонимији (У светлу категорије квантитета)	17
JOVANKA RADIĆ: The Suffixes <i>-ina</i> and <i>-ica</i> as Opposites in Geographical Terminology and Toponymy (Categorial Approach)	63
ОРСАТ ЛИГОРИО: О поријеклу несонима <i>Колочей</i>	65
ORSAT LIGORIO: Sull'origine del nesonimo <i>Koločer</i>	68
Л. Ю. МАРКЕВИЧ: Складені антропонім в сербський мові	69
Л. J. MARKEVICH: Compound anthroponyms in Serbian language	96

Монографске студије и грађа

ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ: Ороними Србије II (К–П)	99
ZVEZDANA PAVLOVIĆ: Les oronymes de Serbie II	430
ЈАКША ДИНИЋ: Ономастика „Косовљанских села“ у околини Зајечара	431
JAKŠA DINIĆ: Onomasticon of the “Kosovan” villages near Zaječar	597
РАДИСЛАВ ПУМПАЛОВИЋ: Ономастика Бањске и Звечана	599
РАДИСЛАВ ПУМПАЛОВИЧ: Ономастика Баньской и Звечана	736

Осврти и прикази

А. ЛОМА, На именованим врелима V	741
А. ЛОМА, <i>Топонимија Бањске хрисуље — Ка осмишљењу сјаросрјског тјойономасјичког речника и бољем познавању ойшјесловенских именованих образаца</i> , Библиотека Ономатолошких прилога, књ. 2, Београд 2013 (ЈОВАНКА РАДИЋ)	755

In memoriam

<i>Милејта Букумирић</i>	761
------------------------------------	-----

Индекс аутора	763
-------------------------	-----

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

ОРСАТ ЛИГОРИО

О ПОРИЈЕКЛУ НЕСОНИМА КОЛОЧЕП

1. УВОД. У овом бих чланку, у којем је ријеч о поријеклу Колочепа крај Дубровника, волио осветлити постање тога несонима који Скок, у духу свога времена, сматра великим изопачивањем старог облика *Calaphodium*.

Колочеп је дио архипелага који се протеже од Дубровника до Пелешца. Ови се отоци од стародревних времена зову Елафити (Плин. III 152). Други су Елафити, од већих, Шипан, Лопуд и Јакљан, а од мањих, Дакса, Олипа, Тајан итд. И једни и други су првобитни посјед (*Astarea*) Дубровачке републике са којом су били и друштвено и господарски најуже повезани.

„No, oblik *Koločep* није uvjerljivo objašnjen“ (ЏАЏЕ 2002: 68).

2. ПОТВРДЕ. Назив *Колочей* од рјечника долази у Микаље (МИКАЉА 1649: s.v.), са објашњењем 'оток дубровачки', у Беле (DELLA BELLA 1728: 158), са објашњењем 'isola nel Raguseo, fertile di vini', и у ARj-у (V, 211), са акцентом *К̀̀ло̀̀чѐ̀̀р*; од књижевника у Трогиранина Кавањина („Колоџер i Мјет“, 189а). Што се акцента тиче, РСАНУ (X, 23) доноси још варијанте *К̀̀ло̀̀чѐ̀̀й* и *Колочей*.

У Дубровнику се и Приморју Колочеп зове искључиво *Каламоџа*, уп. напомену „у наше вријеме у Дубровнику“ П. Будмани из ARj-а (IV, 765). Што се *Колочейа* тиче, за тај се назив Дубровчанима чини да је књишка, а не народна, ријеч. Према томе, немају је ни БОЈАНИЋ–ТРИВУНАЦ (2002).

У дубровачким се документима *Колочей* пише *Calaphodium* (латински, тј. латинизирано), *Calafotta* (италијански, старије), *Calamotta* (италијански, млађе). В. Скок (СКОК 1950: 242–246). Данашњи алијас *Каламоџа* потиче управо од посљедњег назива.

3. ЕТИМОЛОГИЈА. О поријеклу назива *Каламоџа* и *Колочей* расправљали су К. Јирчек и П. Скок.¹

¹ И П. Будмани (ARj V, 211), иако непосредно. Он је, наиме, уочио везу између назива *Лојуд* и *Каламоџа*: дочим је Каламота у документима посвједочена као *Calafotta*, Лопуд је, између осталог, посвједочен као *Dalafotta* – наизглед са само једним гласом разлике. (Варијаната је овога имена, међутим, много: *Dalafodi*, *Dalafota*, *Delafota* итд.) Будмани алтернацију између *C*- и *D*- није објаснио, али је први довео та два назива у везу са Плинијевим *Elaphites* < грч. Ἐλαφος 'јелен'. Ову је етимологију онда разрадио Скок

Јиречек (JIREČEK 1902–04: I, 61; I, 89) назив *Calamotta* доводи у везу са CALAMĚTA од CALAMĚTUM 'трстеник' према лат. CALAMUS 'трстика' (REW 1458). (За исти тип изведенице уп. CANNETUM од CANNA, IUNCETUM од IUNCUS и сл.) Но, у тој етимологији лат. Ě, тј. ром.*ѣ без објашњења прелази у *o* дочим од *ѣ у с-хр. иначе имамо или *e* или *u*. Једини други примјер у којем *ѣ прелази у *o* је дубровачко-романско *basolcha* 'црква' < *baseļęka < BASĪĻICA које је забиљежио Бартоли (BARTOLI 1906: II, 84).

Што се тога тиче, Скок (1950: 243) пише: „Ali nažalost *Calamotta* i *Basolcha* nijesu isti slučajeви. U *Calamotta*, ako stoji mjesto *Calameta*, vokal *e* se nalazi u otvorenom naglašenom slogu, a u *Basolcha* u zatvorenom. To je za svakoga romanista od osnovne važnosti. Preko ove činjenice on ne smije olako da prijeđe.“ На овом основу Скок право одбацује Јиречекову етимологију. (Осим тога, из примјера *Gionchetto* 'Шумет' < IUNCETUM јасно је да *ѣ у отвореном слогу у дубровачком романском говору није прелазило у *o*.)

Но, управо под CALAMĚTUM – тј. под првобитном Јиречековом етимологијом – у ERHSJ-у (SKOK 1971–74: II, 18) стоји: „Ovamo ide zacjelo ime dubrovačkog otoka *Kalāmota* = *Kološep*“. Суочени са, чини се, Псеудо-Скоком,² морамо се приклонити ранијем Скокову мишљењу и са истим оправдањем одбацити етимологију уредника ERHSJ-а са којим је и сам Скок одбацио ону Јиречекову.

Међутим, Скоков изворни приједлог (SKOK 1950: 242sq.) није далеко од Јиречекова. Он такође доводи назив *Calamotta* у везу са лат. CALAMUS (в. горе), али га не изводи суфиксом -ĚTU него -ĀTU, и каже: „Kološep se naime odlikuje izvrsnim vinogradima, a naziv *calametum* postoji u kotorskim ispravama za vinograde, koji su se nakoljavali trskama“. У (SKOK 1931: 485) о овоме још нема ријечи. Премда солидан са семантичке стране, овај приједлог заостаје са формалне јер захтијева необичну промјену ром. *á* у с-хр. *o*, уп. (SKOK 1930: 488) и (1934: 191sq.).

Додуше, етимологија *Каламоѿе* битна нам је онолико уколико се тиче *Колочеѿа*. Упада, међутим, у очи да је Скок између три посвједочене варијанте кренуо управо од оне најскорије, тј. од *Calamotta. Колочеѿ*, који Скок – *pace* Будмани *loc. cit.* – држи евентуалним изданком нечега попут **elaphopodium*, не да се свести него на „veliko izoračivanje staroga oblika *Calaphodium*“ који – поред *Calafotta* – представља најстарији засвједочен облик.³ Кренимо радије од најстаријих потврда.

(1925:83sq.). Ми се том етимологијом – будући да се заправо ради о етимологији Лопуда – овдје стога нећемо бавити, а што се везе са Колочепом тиче, остајемо агностични.

² Уредници не цитирају ни (1925: 83sq.) гдје Скок први пут обрађује *Колочеѿ*, ни (1931: 485) гдје ту обраду опетује, а ону обраду из (1950) цитирају погрешно, па стоји умјесто стр. 242 стоји стр. 272.

³ Конкретно, и Скок (1950: 244) сумња на метатезу, од **Колоѿеч* (исп. нашу фазу 4. доље), али не зна што би је узроковало, и – водећи се резултантом *-чеѿ* – опет помишља на 'vinogradarsku vrijednost otoka'.

Облици *Calaphodium* и *Calafotta* указују на нешто попут **kalafotiu*, а ту претпоставку – која захтијева реконструкцију или звучног или безвучног дентала – „možemo da učinimo jer smo kod *Dalafota* utvrdili u dokumentima oscilaciju između *t* i *d** (SKOK *loc. cit.*). Затим, предлажемо овакав развитак: 1. ром. **kalafotiu* > ром. **kalafat̃iu*, са регуларним укидањем хијата и асимилацијом **a-a-o* > **a-a-a*; 2. ром. **kalafat̃iu* > ром. **kalafet̃iu*, са **a* > **e* пред палаталом, уп. дубр. *скарамбеж* < **SCARABACEU*, грагакеж < *GRATTACASEU*; 3. ром. **kalafet̃iu* > слав. **kolorecъ*, са а) **a* > о, б) **f* > р и в) **t̃* > љ, уп. дубр. а) *босиок* < *BASILICU*, б) *йикаѿ* < *FICATU* и в) *йолача* < *PALATIA*; 4. слав. **kolorecъ* > с-хр. *Колочей* са метатезом, уп. дубр. *гракайеж-граѿакеж*, *коромач-коморач* и сл.⁴

4. ЗАКЉУЧАК. Конструкт **kalafotiu* успостављен на темељу потврда *Calaphodium* и *Calafotta* на путу је према с-хр. *Колочей* очигледно претрпио извјесно изопачивање. Према дугачак и завојит, тај се пут – вјерујемо – ипак да трасирати артикулираним и у дубровачком дијалекту посвједоченим промјенама. Промјене попут **a* > о, **f* > р и **t̃* > љ несумњиво упућују на најстарији слој романских позајмљеница. Уп. (ТЕКАВЧИЋ 1976). Овај ће несоним стога ићи у ред далмато-романских лексичких остатака. Толико о непосредној етимологији (*etymologia proxima*); а да ли **kalafotiu* стоји и у каквој вези са **elaphopodium* (*etymologia remota*) – не знамо.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. IV, V. (Ur. Pero Budmani). Zagreb: JAZU, 1892–1897, 1898–1903.
- BARTOLI, Matteo Giulio. *Das Dalmatische*. Bd. II. Wien: Hölder, 1906.
- ČAČE, Slobodan. O ranijim grčkim imenima mjesta na istočnom Jadranu. *Folia onomastica Croatica* 11 (2002), 53–76.
- DELLA BELLA, Ardelio. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venezia: Zanne, 1728.
- MIKALJA, Jakov. *Blago jezika slovinskoga*. Loret: Seraphinus, 1649.
- JIREČEK, Konstantin. *Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*. Bd. III. Wien: DAW, 1902–1904.
- REW = Meyer-Lübke, Wilhelm. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter, 1911–20.
- SKOK, Petar. *Brendisium* und Verwandtes. *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 1 (1925), 81–90.
- SKOK, Petar. Zum Balkanlatein III. *Zeitschrift für romanische Philologie* 50 (1930), 484–532.
- SKOK, Petar. Les origines de Raguse. *Slavia* 10 (1931), 449–498.
- SKOK, P. Zum Balkanlatein IV. *Zeitschrift für romanische Philologie* 54 (1934), 175–215; 424–499.
- SKOK, Petar. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: JAZU, 1950.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. I–III. Zagreb: JAZU, 1971–74.
- ТЕКАВЧИЋ, Pavao. O kriterijima stratifikacije i regionalne diferencijacije jugoslavenskog romanstva u svjetlu toponomastike. *Onomastica Jugoslavica* 6 (1976), 35–56.

⁴ А. Лома ми скреће позорност на фитоним *околочей* '*Centaurea calcitrapa*' (Вук *s.v.*) као модел; према Вајс (VAJS 2003: 255) овај би се назив могао односити и на случну траву *Eryngium campestre*.

Vajs, Nada. *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb: IHJJ, 2003.

БОЈАНИЋ, Михаило, Растислава Тривунац. Рјечник дубровачког говора. Београд: САНУ, 2002.

КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима.

Беч: штампарија Јерменског манастира, 1818.

РСАНУ = Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Св. X. Београд: САНУ, 1978.

Orsat Ligorio

SULL'ORIGINE DEL NESONIMO *KOLOČEP*

(Riassunto)

Il presente contributo vuole riconsiderare l'etimologia del nome dell'isola di *Koločep* nei pressi di Ragusa (Dubrovnik). Confutate le proposte etimologiche del Jireček (**CALAMETU*) e dello Skok (**CALAMATU*), riprendiamo la forma **kalafotiu*, proposta dallo Skok e ricostruita a partire dalle attestazioni medioevali *Calafodium* e *Calafotta*, spiegandone i dettagli dello sviluppo fonetico che parlano in favore di origine dalmatoromanza del toponimo.